

4. Basel III: international regulatory framework for banks. BIS. URL: <https://www.bis.org/bcbs/basel3.htm?m=76> (Access date: 25.12.2023).
5. Lolli A. (2012). From the banking crisis to action for its resolution. Some considerations on the question of bank balance sheet and capital requirement with a focus on the Italian system. *Corporate Ownership and Control*, 10(1). 271–290.
6. Berger A. (1995). The Relationship between Capital and Earnings in Banking. *Journal of Money, Credit and Banking*, 27(2). 432–456. URL: <https://www.jstor.org/stable/2077877>.
7. Demir E. & Danisman G. O. (2021). Banking sector reactions to COVID-19: The role of bank-specific factors and government policy responses. *Research in International Business and Finance*, 58. URL: 10.1016/j.ribaf.2021.101508.

Стаття надійшла до редакції 13.12.2023 р., прийнята до публікації 31.01.2024 р.

DOI 10.33111/vz_kneu.34.24.01.04.026.032

УДК : 378:33(477)

Лисечко Є. Г.

Аспірант кафедри математичного моделювання та статистики
Київський національний економічний університет ім. В. Гетьмана,
м. Київ, Україна,
e-mail: grok2100@ukr.net
ORSID: 0009-0004-9517-9644 .

РИНОК ОСВІТНІХ ПОСЛУГ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ В УКРАЇНІ

Lysechko Yevhenii

PhD Student
department mathematical modeling and statistics
Kyiv national economic university
named after Vadym Hetman
Kyiv, Ukraine,
e-mail: grok2100@ukr.net
ORSID: 0009-0004—9517-9644

MARKET OF EDUCATIONAL SERVICES AT THE PRESENT STAGE IN UKRAINE

Анотація. В сучасних умовах роль освіти зростає разом з розвитком людської діяльності. Проблематика подальшого розвитку ринку освітніх послуг стає ще більш актуальною, і особливо в умовах війни в Україні. У статті акцентується увага на важливій ролі ринку освітніх послуг у наданні альтернативних можливостей навчання, що обумовлено безпековими заходами. Проаналізовано поняття ринку освітніх послуг та визначені його основні суб'єкти. Зазначається, що ринок освітніх послуг існує в умовах жорсткої конкурентної боротьби. Автором визначені чинники, які впливають на ринок освітніх послуг. Акцентована увага на тому, що ринок освітніх послуг є провідним чинником економічного зростання, зайнятості та доходів. Проаналізовано кількість студентів ЗВО в Україні, кількість студентів-іноземців та інші показники ринку освітніх послуг. Зазначено і доведено, що освіта виступає стабілізуючою силою, і особливо вагомого значення набуває у роки війни в Україні, незважаючи на те, що частина студентів перебуває за кордоном. Автором викремлені серйозні виклики з якими зіштовхнувся ринок освіти в Україні у мовах військової агресії росії. Запропоновані напрямки вирішення викликів в Україні на сучасному етапі. Доведено, що освіта сприяє підвищенню продуктивності праці; сприяє передачі знань про нову інформацію, продукти та технології; та сприяє підвищенню креативності, що у свою чергу підвищує власну здатність країни створювати нове знання, продукти та технології. Якісна освіта призводить до вищого індивідуального доходу і є необхідною передумовою для довгострокового економічного зростання. Ринок освітніх послуг відіграє життєво важливу роль у наданні альтернативних можливостей навчання, включаючи

онлайн-освіту, що може допомогти подолати розрив у доступі до формальної освіти. Отже, освіти впливає на зростання продуктивності праці та загалом на економічне зростання держав.

Ключові слова: ринок освітніх послуг, стратегія, економічне зростання, здобувачі, абітурієнти, вищі навчальні заклади, освітнє середовище.

Abstract. In modern conditions, the role of education is growing along with the development of human activity. The issue of the further development of the educational services market is becoming even more urgent, and especially in the conditions of the war in Ukraine. The article focuses attention on the important role of the market of educational services in providing alternative learning opportunities due to security measures. The concept of the market of educational services was analyzed and its main subjects were determined. It is noted that the market of educational services exists in conditions of fierce competition. The author identified the factors affecting the market of educational services. Emphasis is placed on the fact that the educational services market is a leading factor in economic growth, employment and income. The number of students of higher education institutions in Ukraine, the number of foreign students and other indicators of the educational services market were analyzed. It has been noted and proven that education acts as a stabilizing force, and it is especially important during the years of war in Ukraine, despite the fact that some students are abroad. The author singled out serious challenges faced by the education market in Ukraine in the context of Russia's military aggression. Proposed directions for solving challenges in Ukraine at the current stage. It has been proven that education helps increase labor productivity; facilitates the transfer of knowledge about new information, products and technologies; and promotes creativity, which in turn increases the country's own ability to create new knowledge, products and technologies. Quality education leads to higher individual income and is a necessary prerequisite for long-term economic growth. The education market plays a vital role in providing alternative learning opportunities, including online education, that can help bridge the gap in access to formal education. Therefore, education affects the growth of labor productivity and, in general, the economic growth of states.

Keywords: educational services market, strategy, economic growth, students, applicants, higher education institutions, educational environment

JEL codes: H 52, I 21, I 28, O 15

Постановка проблеми. Проблематика якості освіти на сучасному етапі в Україні під час війни є актуальною, оскільки війни, збройні конфлікти мають глибокий і багатогранний вплив на всі аспекти суспільства, і сектор освіти не є винятком. Для ринку освітніх послуг цей період є занадто складним, а питання якості освіти є майбутнім маркером успішної держави. Ефективна державна політика, навіть у умовах війни, забезпечує соціальний та економічний ефект. У високорозвинених країнах біля 30 % приросту ВВП забезпечується за рахунок ефективного використання коштів в освіту [1, с. 105]. Існує багато причин, чому освіта важлива. Загалом, освіта як найважливіший компонент людського капіталу країни сприяє підвищенню ефективності кожного окремого працівника та допомагає економіці просуватися по ланцюжку створення доданої вартості. Отже, освіти впливає на зростання продуктивності праці та загалом на економічне зростання держав.

Аналіз досліджень і публікацій. Аналіз даної проблематики засвідчив, що дослідження ринку освітніх послуг є актуальним в усі часи, тому багато іноземних та вітчизняних фахівців розглядають дану проблематику. Так, серед вітчизняних фахівців слід виділити праці Ахновської І. О. [2], Жеребило І. В. [1],

Лозового В. С. [3], Лондар С. Л [4], Малюкіна А. О. [5] та багатьох інших. Серед іноземних дослідників свою увагу науковій проблематиці щодо ринку освітніх послуг приділяли такі фахівці, як Bista K [6], Teichler U. [7], Woessmann L. [8] та інші.

Методика дослідження. При дослідженні ринку освітніх послуг було використано загально-наукові та спеціальні методи, серед яких: метод логічного аналізу для дослідження реформ та трансформаційних змін на ринку освітніх послуг; метод узагальнення та систематизації для виявлення ключових проблем, з якими зіштовхнувся ринок освіти в Україні під час війни; метод абстрактного мислення в процесі проведеного аналізу ролі та значення освіти, у тому числі в умовах війни в Україні; графічний метод.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. За усіх часів проводяться дослідження розвитку ринку освітніх послуг та визначення його впливу на економіку країн світу. В сучасних умовах військової агресії з країни-сусіда росії ця проблематика стає ще більш актуальнішою. Є виклики з якими слід справитися для майбутнього економічного зростання національної економіки, чим й обумовлена обрана проблематика для подальшого дослідження.

Метою дослідження є особливості розвитку ринку освітніх послуг на сучасному етапі розвитку економіки України в умовах війни.

Викладення основного матеріалу. Війна, яка триває з 2014 р., а ще більш агресивно з 2022 р. призвела країну до низки глибоких кризових явищ, у тому числі у сфері освіти. З початком повномасштабного вторгнення доступ до освіти зазнав труднощі. Тимчасово було призупинено надання освітніх послуг, населення України зіштовхнулося з переміщенням, відбулося руйнування шкіл та інфраструктури, усе це супроводжувалося підвищеними ризиками для безпеки.

Ринок освітніх послуг відіграє життєво важливу роль у наданні альтернативних можливостей навчання, включаючи онлайн-освіту, що може допомогти подолати розрив у доступі до формальної освіти. Освіту можна визначити як запас навичок, компетенцій, та інші характеристики, що підвищують продуктивність [9]. Отже, освіта є наріжним каменем розвитку людського капіталу.

В економічній літературі існує багато різних підходів до визначення поняття «ринку освітніх послуг». Одна група вчених розглядає дане поняття як система відносин у ринкових умовах, інші — через взаємодію суб'єктів, об'єднаних єдиною метою [5]. Суб'єктами ринку послуг наведені на рис. 1.

Ринок освітніх послуг сьогодні існує в умовах жорсткої конкурентної боротьби між закладами за абітурієнта. Крім того, на ринок освітніх послуг впливають різні чинники, зокрема слід виділити:

- політичні, через курс зовнішньої і внутрішньої політики. Ще до початку війни була ухвалена стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 роки, яка з урахуванням сьогоденної ситуації потребуватиме коригування;
- економічні, які залежать від стану економіки та зростання;
- інституційні, які впливають через мережу існуючих інститутів на освітній ринок;
- правові, реалізуються через законодавчу систему;
- соціальні — визначають та формують психологічний клімат серед молоді;
- демографічні, які впливають через процеси народжуваності та міграційні процес в країні.

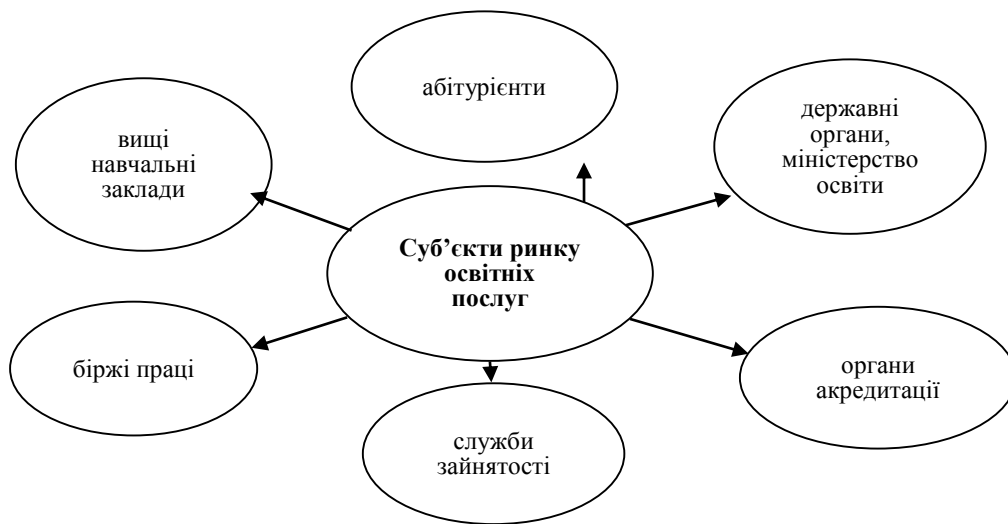

Рис. 1. Суб'єкти ринку послуг

Джерело: складено автором самостійно

Стратегія розвитку вищої освіти в Україні — це дорожня карта для відбудови та продовження реформування вищої освіти в післявоєнний період. У стратегії передбачено п'ять стратегічних цілей [10]:

1. Ефективність управління в системі вищої освіти.
2. Довіра громадян, держави та бізнесу до освітньої, наукової, інноваційної діяльності закладів вищої освіти
3. Забезпечення якісної освітньо-наукової діяльності, конкурентоспроможної вищої освіти, яка є доступною для різних груп населення.
4. **Інтернаціоналізація вищої освіти України.**
5. **Привабливість закладів вищої освіти для навчання та академічної кар'єри.**

Суттєвий вплив на ринок освітніх послуг сьогодні має політичний чинник. Водночас, навіть у розпал війни відданість України освіті є очевидною завдяки сприянню подальшому розвитку освітнього сектору. Здобувачі, які мають доступ до якісної освіти під час війни, швидше за все, зроблять свій внесок у післявоєнну відбудову та розвиток країни, що підкреслює довгострокову актуальність освітніх послуг. Крім того, освітні послуги можуть надати не тільки академічну підтримку, але й критичну психосоціальну підтримку. Школи та освітні програми можуть служити безпечним місцем для студентів, де вони можуть висловити себе, опрацювати травму та отримати консультацію.

Водночас ринок освіти має приділяти більше уваги якісним, а не кількісним показникам і задоволенню потреб у навичках на ринку праці, що еволюціонують [1, с. 106]. Тоді освіта сприятиме економічному зростанню. Одним з головних факторів економічного зростання економіки є рівень інвестицій в освіту. Цілі сталого розвитку також містять освітні цілі — якісна вища освіта, яка відіграє саме ключову роль в економічному зростанні. Освіта сприяє підвищенню продуктивності праці; сприяє передачі знань про нову інформацію,

продукти та технології; та сприяє підвищенню креативності, що у свою чергу підвищує власну здатність країни створювати нове знання, продукти та технології. Якісна освіта призводить до вищого індивідуального доходу і є необхідною (хоча не завжди достатньою) передумовою для довгострокового економічного зростання.

Отже, освіта є провідним чинником економічного зростання, зайнятості та доходів. Ігнорування економічного виміру освіти поставить під загрозу процвітання майбутніх поколінь, що матиме широкі наслідки для бідності, соціальної ізоляції та сталості систем соціального забезпечення [8]. У таблиці 1 наведені статистичні дані у сфері вищої освіти. Перший рік війни в Україні показав, що кількість здобувачів закладів вищої освіти майже не змінилася. Випускники шкіл, які виїхали за межі України, мають можливість дистанційно подавати документи до ВНЗ та вчитися. Водночас спостерігаємо різке зменшення студентів-іноземців, хоча останнє десятиріччя характеризувалося поступовим збільшенням іноземних студентів.

Таблиця 1

КІЛЬКІСТЬ ЗДОБУВАЧІВ У ВНЗ УКРАЇНИ

Показник	2020/21	2021/22	2022/23
Кількість закладів фахової передвищої освіти	129	248	283
Кількість закладів вищої освіти	515	386	347
Кількість студентів ЗВО	1141889	1046669	1053770
Кількість студентів-іноземців	67327	73626	49999

Джерело: складено автором на основі [11, 12]

Розподіл здобувачів, на прикладі 2022/23 н.р. за освітніми ступенями у ЗВО наведено на рис. 2, де помітно, що переважна більшість здобувачів, а саме більше 2/3 частини — першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

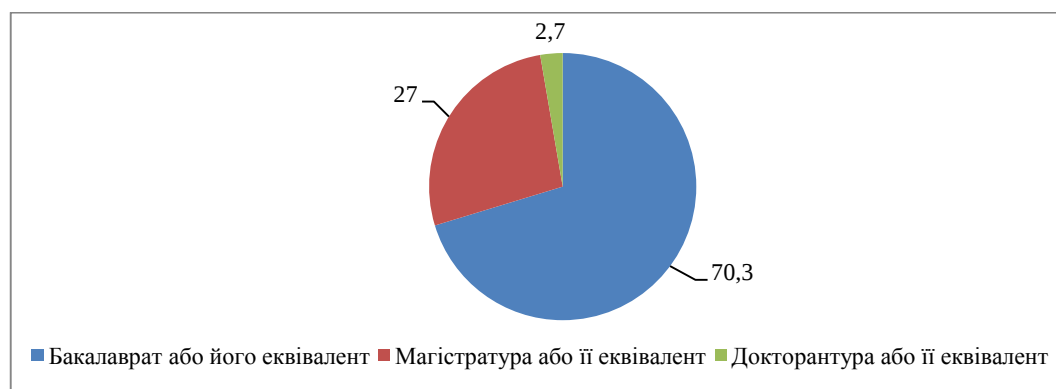

Рис. 2. Розподіл здобувачів за освітніми рівнями у ЗВО, 2022/23 н.р.

Джерело: складено автором на основі [11]

Кількість здобувачів на початок навчального року наведено рис. 3, і за останні десять років показує тренд до зменшення, що обумовлено було причинами зменшення народжуваності та щорічного збільшення абітурієнтів, які поступали у ЗВО до інших, переважно, європейських країн. Війна лише поглибить ці процеси, що може негативно відобразитися на економічному зростанні у майбутньому.

Також слід зазначити, що освіта виступає стабілізуючою силою, і особливо вагомим значення має для 2022–2023 рр. Це забезпечує відчуття нормальності та рутини для здобувачів, які залишилися на території країни, де йде війна. Освітні послуги допомагають підтримувати видимість порядку в житті молодих людей, які стикаються з негараздами, спричиненими війною. Орієнтовно на вересень 2023 р. біля 10–15 % студентів, перебуває за кордоном; це приблизно 13–150 тисяч осіб, які здобувають освіту через онлайн технології.

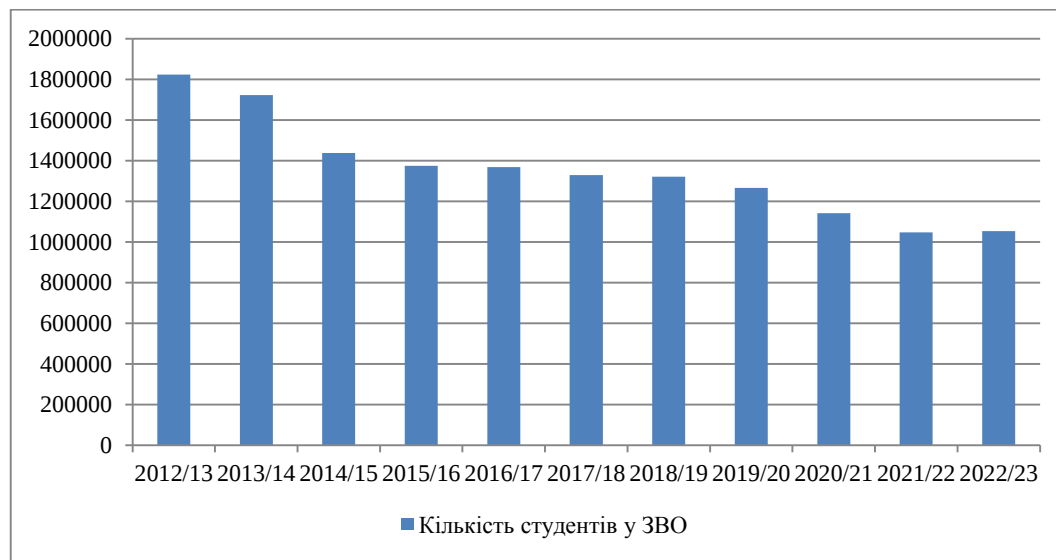

Рис. 3. Кількість здобувачів на початок навчального року у ВНЗ

Джерело: складено автором на основі [11]

Війна спричинила подальший поштовх до розвитку дистанційних технологій.

Досвід високорозвинених країн показав, що більша частка створеного багатства та стабільність економічних систем забезпечується саме високоосвіченою та мобільною молоддю. За перше десятиліття незалежності Україна вже втратила до 15–20 % свого інтелектуального потенціалу; і за період реформування економіки за межі країни виїхало 30 % учених вищої кваліфікації та працездатного віку [2, с. 40]. Війна сьогодні підштовхнула до наступної хвилі міграції молоді та вчених за кордон. Щоб зупинити такий негативний наслідок війни потрібно докласти зусилля до радикальних зрушень в освіті та економіці, що вимагає великих фінансових ресурсів, у тому числі від міжнародних організацій та держав-партнерів. Світова спільнота часто втручається, щоб підтримати освіту в зонах конфлікту. Так, і в Україні міжнародні організації, неурядові організації та іноземні уряди надають допомогу для забезпечення подальшого функціонування освітніх

послуг. Ця допомога не тільки допомагає студентам і вчителям, але й сприяє міжнародній співпраці та солідарності.

Водночас, ринок освіти в Україні зіштовхнувся з безліччю серйозних викликів під час триваючого конфлікту, особливо повномасштабного вторгнення. Ці виклики мали далекосяжні наслідки для студентів, викладачів і всієї системи освіти. Ось деякі з ключових проблем, з якими зіткнувся ринок освіти в Україні під час війни:

1. порушення навчального, освітнього, наукового середовища. Фізичне знищення та пошкодження шкіл, університетів та інших навчальних закладів, особливо у східній частині України. Це створило проблеми з безпекою як для студентів, так і для персоналу; й багато вимушені були мігрувати, як в межах країни, так і за кордон;

2. доступ до освіти для багатьох студентів і сімей у постраждалих від конфлікту районах був дуже обмежений. Закриття освітніх закладів через занепокоєння безпекою, переміщення сімей і труднощі з транспортуванням сприяли зниженню рівня зарахування та відвідування. Конфлікт перенапружив ресурси України, що ускладнює виділення достатньої кількості коштів на освітній сектор. Освітні заклади зіштовхнулися із скороченням бюджету, що впливає на якість освіти;

3. відтік освітянських кадрів. Конфлікт спричинив нестачу кваліфікованих працівників освіти, особливо у постраждалих районах. Багато працівників були змушені втекти або не бажали чи не могли продовжувати викладати в небезпечних умовах, що призвело до браку досвідченого персоналу;

4. виклики навчальних програм. Військовий конфлікт іноді призводить до змін у навчальних програмах і підручниках, часто під впливом політичних факторів (що яскраво помітно в країні агресора). Водночас це може призвести до відсутності послідовності в освіті та потенційної упередженості у використаних матеріалах;

5. психосоціальний вплив, який здійснює війна на усе населення України, у тому числі на психічне та емоційне благополуччя здобувачів, школярів; багато дітей та підлітків зазнали травми та стресу, що може негативно вплинути на їх здатність навчатися та брати активну участь в освітянських процесах;

6. довгостроковий вплив на людський капітал. Це залишається найбільш серйозною проблемою; переривання навчання для покоління студентів може мати серйозні наслідки для майбутньої робочої сили та економічного розвитку країни.

Вирішення цих викликів вимагає негайної допомоги, довгострокового зобов'язання відновити та реформувати систему освіти таким чином, щоб сприяти інклюзивності та стійкості. Освіта також відіграє ключову роль у збереженні культурної ідентичності та спадщини. В Україні, де є значна культурна різноманітність, збереження доступу до освіти рідною мовою є життєво важливим. Освітні послуги можуть задовольняти різні мовні та культурні потреби, сприяючи збереженню багатой спадщини України.

Висновки. Підсумовуючи, ринок освітніх послуг в Україні залишається дуже актуальним під час триваючого конфлікту. Крім нагальних академічних потреб, він служить рятівним кругом для окремих людей і спільнот, які прагнуть зберегти відчуття нормальності, розвивати людський капітал і будувати

стійкість перед лицем труднощів. Державна політика відіграє й надалі вирішальну роль в освіті та отримання вигоди від неї через зростання висококваліфікованих фахівців, які сприятимуть сталому зростанню економіки України, формування конкурентної економіки в європейському суспільстві, а отже, зростання добробуту населення, підвищення якості життя та майбутнього процвітання нації.

Ринок освітніх послуг також відіграє вирішальну роль у довгострокових зусиллях щодо відновлення та розвитку України, роблячи інвестиції в освіту стратегічним імперативом під час війни та після неї.

Література

1. Жеребило І. В. Проблеми розвитку системи освіти в Україні: фінансові аспекти. *Вісник СумДУ. Серія «Економіка»*, 2018, № 4, с. 105–111.
2. Ахновська І. О. Аналіз потенціалу освітнього ринку в Україні. *Фінанси, облік, банки*, 2017, № 1 (22), с. 34–45.
3. Лозовий В. С. Україна на міжнародному ринку освітніх послуг вищої освіти: аналіт. записка. Національний інститут стратегічних досліджень, 2014. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/1695/>
4. Лондар С. Л., Шаповалова О. О., Пронь Н. Б. Ринок освітніх послуг в Україні: конкурентні переваги та сучасні виклики для іноземних студентів. *Освітня аналітика в Україні*, 2020, №1 (8), с. 5–22.
5. Малюкіна А. О. Обґрунтування особливостей ринку освітніх послуг. *Технологічний аудит і резерви виробництва*, 2014, № 4/2 с. 36–39.
6. Bista Krishna. International Student Mobility and Opportunities for Growth in the Global Marketplace. *IGI Global*, 2018, DOI: 10.4018/978-1-5225-3451-8/.
7. Teichler Ulrich. Internationalisation Trends in Higher Education and the Changing Role of International Student Mobility. *Journal of international mobility*, 2017, No.1(5). URL: <https://www.cairn.info/revue-journal-of-international-mobility-2017-1-page-177.htm/>.
8. Woessmann L. The economic case for education. *Education Economics*, 2015, Volume 24. URL: <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/09645292.2015.1059801?journalCode=cede20>
9. World Economic Forum. Global Competitiveness Report 2015-2016, 2016 URL: <http://reports.weforum.org/global-competitiveness-report-2015-2016/education/#view/fn-53>
10. Розпорядження КМУ «Про схвалення Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 роки». 2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286-2022-%D1%80#Text>
11. Державна служба статистики України. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/osv/vush_osv/arh_vuz_20_u.html
12. Статистичний щорічник України за 2021 рік. Державна служба статистики України, 2021, 447 с.

References

1. Zherybylo I. V. Problemy rozvytku systemy osvity v Ukraini: finansovi aspekty. *Visnyk SumDU. Seriya «Ekonomika»*, 2018, № 4, с. 105–111. [In Ukraine].
2. Akhnovska I. O. Analiz potentsialu osvitnoho rynku v Ukraini. *Finansy, oblik, banky*, 2017, № 1 (22), с. 34–45. [In Ukraine].
3. Lozovyi V. S. Ukraina na mizhnarodnomu rynku osvitnikh posluh vyshchoi osvity: analit. zapyska. *Natsionalnyi instytut stratehichnykh doslidzhen*, 2014. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/1695/>. [In Ukraine].

4. Londar S. L., Shapovalova O. O., Pron N. B. Rynok osvitnikh posluh v Ukraini: konkurentni perevahy ta suchasni vyklyky dlia inozemnykh studentiv. *Osvitnia analityka v Ukraini*, 2020, №1 (8), c. 5–22. [In Ukraine].
5. Maliukina A. O. Obgruntuvannia osoblyvostei rynku osvitnikh posluh. *Tekhnolohichniy audyt i rezervy vyrobnytstva*, 2014, №4/2 c. 36–39. [In Ukraine].
6. Bista Krishna. International Student Mobility and Opportunities for Growth in the Global Marketplace. *IGI Global*, 2018, DOI: 10.4018/978-1-5225-3451-8/.
7. Teichler Ulrich. Internationalisation Trends in Higher Education and the Changing Role of International Student Mobility. *Journal of international mobility*, 2017, No.1(5). URL: <https://www.cairn.info/revue-journal-of-international-mobility-2017-1-page-177.htm/>.
8. Woessmann L. The economic case for education. *Education Economics*, 2015, Volume 24. URL: <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/09645292.2015.1059801?journalCode=cede20>
9. World Economic Forum. Global Competitiveness Report 2015-2016, 2016 URL: <http://reports.weforum.org/global-competitiveness-report-2015-2016/education/#view/fn-53>
10. Rozporiadzhennia KMU «Pro skhvalennia Stratehii rozvytku vyshchoi osvity v Ukraini na 2022-2032 roky». 2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286-2022-%D1%80#Text> [In Ukraine].
11. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/osv/vush_osv/arh_vuz_20_u.html [In Ukraine].
12. Statystychnyi shchorichnyk Ukrainy za 2021 rik. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy, 2021, 447 c. [In Ukraine].

Стаття надійшла до редакції 25.12.2023 р., прийнята до публікації 31.01.2024 р.

DOI 10.33111/vz_kneu.34.24.01.05.033.039

УДК: 37.014.543

Кириленко В. І

д.е.н., професор, професор кафедри
економічної теорії
Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана
Берестейський проспект 54/1
Київ, Україна
kyrylenko.v.i@kneu.edu.ua
ORCID 0000-0002-7433-0630

Ткаченко О. В.

к.е.н., професор, професор кафедри
економічної теорії
Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана
Берестейський проспект 54/1
Київ, Україна
tkachenkooolena@kneu.edu.ua
ORCID: 0000-0003-2923-7186

Мельник О. М.

д.е.н., професор, професор кафедри
економічної теорії
Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана
Берестейський проспект 54/1
Київ, Україна
1994kozak@ukr.net
ORCID 0000-0002-7162-3462